

DRIJFZAND

SCHUTKLEUR

DRIJFZAND

NELLA LARSEN

SCHUTKLEUR

Vertaald door Lisette Graswinckel

Nieuw Amsterdam

De uitgever ontving voor deze uitgave in het kader van
schwob.nl een subsidie van het Nederlands Letterenfonds.
De vertaler ontving voor deze vertaling en het schrijven van het
nawoord een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Drijfzand

Oorspronkelijke titel *Quicksand*

Uitgeverij Alfred A. Knopf, New York & Londen

© Alfred A. Knopf Inc. 1928

Schutkleur

Oorspronkelijke titel *Passing*

Uitgeverij Alfred A. Knopf, New York & Londen

© Alfred A. Knopf Inc. 1929

© Nederlandse vertaling Lisette Graswinckel 2018

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

NUR 302

ISBN 978 90 468 2295 1

www.nieuwamsterdam.nl

Inhoud

Drijfzand 7

Schutkleur 179

Nawoord 313

DRIJFZAND

Voor E.S.I.

Mijn ouwe stierf in een mooi groot huis.

Mijn moeder stierf in een krot.

En ik, blank noch zwart, vraag me af,

Waar ligt dan mijn eigen graf?

– Langston Hughes

Een

Helga Crane zat alleen op haar kamer, waar op dat tijdstip, acht uur 's avonds, een zacht schemerduister heerste. Slechts een enkele leeslamp, gedimd door een grote, zwart met rode kap, wierp een plas licht op het blauwe Chinese tapijt, op de kleurige omslagen van de boeken die ze van de brede schappen had gepakt, op de witte bladzijden van het geopende boek dat ze had uitgekozen, op de glanzende koperen kom boordevol veelkleurige Oost-Indische kers naast haar op het lage tafeltje, en op de oosterse zijde waarmee het krukje bij haar smalle voeten was bekleed. Het was een aangenaam vertrek, bijzonder smaakvol en zeer eigenzinnig ingericht, dat overdag baadde in de zuiderzon, maar op dat moment, met de gordijnen gesloten en slechts dat ene schemerlampje ontstoken, in het halfduister was gehuld. Ruim was het er ook. Zo ruim, dat de plek waar Helga zat een kleine oase vormde in een donkere woestijn. En griezelig stil. Maar zo had ze het graag na haar uitputtende dagtaak, na de zware lesuren waarin ze zich volledig en onvoorwaardelijk inzette, echter zonder aanwijsbaar resultaat. Ze hield van deze serene rust, deze stilte, als tegengif voor het eindeloze gezeur en gedoe van haar collega's, een domweg onverschillig en konkelend docentenkorps, en de veeleisende, rigide gedragsregels die golden in deze groots opgezette onderwijsinstelling, waarin zij slechts een radertje was. Dit was haar rustmoment, deze korte avondlijke periode van bewust gezochte afzondering, dit respijt op haar eigen mooie kamer te midden van haar eigen boeken. Als andere onderwijzers op dit uur van de dag bij haar aanklopten,

met verse roddels, een vraag of een concreter verzoek, of gewoon voor een babbeltje, deed Helga Crane nooit open.

Een toeschouwer zou hebben gevonden dat ze mooi in dit spel van licht en donker paste. Ze was een tengere jonge vrouw van drieëntwintig met smalle, ronde schouders en magere maar welgevormde armen en benen, die evenwel blaakte van een robuuste gezondheid. Gehuld in een fel groengouden negligé en glinsterende brokaten muiltjes, diep weggedoken in de brede, hoge fauteuil met donkere bekleding waartegen haar fijn gevormde gelaat met een huidje als geel satijn levendig afstak, was ze – om een cliché te gebruiken – knap om te zien. De aspecten die bij uitstek de aandacht van de toeschouwer zouden trekken waren de zwarte, bijzonder brede wenkbrauwen boven de zachte, maar ook indringende ogen, en de fraaie mond met sensuele en gevoelige lippen, die licht spottend pruilden en zich bij de mondhoecken ietwat ontevreden neerwaarts krulden, niettegenstaande haar mooie neus, welgevormde oren en haar weelderige bos blauwzwarte krullen, waaruit altijd wel een bekoorlijke, eigenwijze streng was ontsnapt. Op dat moment droeg ze het haar niet opgestoken en golfde het vrijelijk om haar gezicht en over haar schouders.

Terwijl ze daar zat, probeerde Helga Crane niet aan haar werk en aan de school te denken. Vanaf haar eerste dag hier in Naxos had ze ernaar gestreefd dit einde van de dag te vrijwaren van storende gedachten en zorgen. Doorgaans slaagde ze daarin, maar deze avond niet. Uit de boeken die ze van de plank had gehaald, had ze voor Saïd, de visser van Marmaduke Pickthall gekozen. Ze wilde alles om zich heen vergeten, zich volledig ontspannen en helemaal nergens aan hoeven denken, want deze dag had meer onverkwikkelijke confrontaties en domme ergernissen dan anders gebracht. Ze was onverklaarbaar lusteloos en een beetje wispelturig op deze smoorhete Zuidelijke lentedag. De vervelendste gebeurtenis was wel die kwestie tijdens de middagpauze ge-

weest, die zich nu opnieuw aan haar reeds overspannen geest opdroeg.

Ze had gerekend op een moment rust om zichzelf op een bad te trakteren en zich daarna in frisse, schone kleren te hullen. In plaats daarvan was de lunchtijd voor haar en alle anderen ingekort en waren de honderden pupillen en onderwijzers na een haastig naar binnen gewerkte, zware warme maaltijd naar de zongestoofde kapel gedreven voor een inspiratieloze, neerbuijgende en zelfs beledigende preek van een der vermaarde blanke predikanten uit de streek.

Helga huiverde lichtjes toen ze zich sommige van de uitspraken voor de geest haalde die deze vrome blanke geestelijke tegenover het hem eerbiedig toehorende zwarte volk had gedaan.

Deze school, zo had hij met evident partijdige trots verkondigd, was de beste school voor negers in het hele land, zowel Noord als Zuid. Sterker nog, hij overtrof zelfs menige school voor blanke kinderen. En geen enkele noorderling die hier in het Zuiden bij deze geweldige instelling een kijkje zou nemen, zou daarna nog durven beweren dat de zuiderling de neger slecht behandelde. Ook had hij gezegd dat als alle negers het voorbeeld van Naxos zouden volgen en zich zouden gedragen zoals de oud-leerlingen van Naxos, er helemaal geen rassenkwestie zou bestaan, omdat de negers van Naxos wisten wat er van hen werd verwacht. Ze toonden gezond verstand en goed fatsoen. Ze wisten genoeg om hun plaats te kennen, en dat, zei de predikant, getuigde van fatsoen. Hij sprak over zijn grote bewondering voor het negerras, want geen ander ras had in zo korte tijd een zo grote vooruitgang geboekt, maar ook had hij hun dringend gemaand hun grens te kennen. Hij hoopte, hij hoopte van harte, dat ze niet hebzuchtig en inhalig zouden worden en zich alleen nog zouden wijden aan de vermeerdering van hun aardse goederen, want dat zou een zonde zijn in het aangezicht van de Almachtige God. Vervolgens had hij gesproken over tevredenheid, waarbij hij zijn

betoog met bijbelcitaten had verluchtigd en hun had gewezen op hun plicht zich tevreden te stellen met de stand die hun was toebedeeld, zijnde houthakkers en waterputters. Toen had hij voor hen gebeden.

Nu ze hier op haar kamer zat, vele uren later, voelde Helga opnieuw een vlaag van felle woede en ziedende verontwaardiging, die opnieuw plaatsmaakte voor verbijstering toen ze terugdacht aan het luide applaus waarop de spreker werd onthaald voordat hij Gods zegen over hen had afgesmeekt.

Het Zuiden. Naxos. Negeronderwijs. Plotseling voelde ze voor dat alles een diepe afkeer. Vreemd, want dat was nu juist datgene geweest waarvan ze zo zielsgraag deel had willen uitmaken, om haar bijdrage te kunnen leveren aan dit monument van het genie en de visie van die ene man. Ze pinde een strook papier vast om de gloeilamp onder de lampenkap, want ze had inmiddels haar boek weggelegd, beseffende dat zelfs Saïd en zijn roekeloze schurkenstreken haar in deze stemming niet konden bekoren, en ze had behoefte aan een nog troostrijker duister. Ze wilde dat het vakantietijd was, zodat ze er een poosje tussenuit kon.

‘Nee, voor altijd!’ zei ze hardop.

De minuten hoopten zich op tot uren, maar ze bleef roerloos zitten, terwijl af en toe een minachtend glimlachje of een boze frons haar gezicht tekende. Ergens in de kamer tikte een klokje de seconden weg. Ergens buiten riep een nachtzwaluw. De avond stierf. Een zoete geur van vroege Zuidelijke bloemen stroomde mee naar binnen met een zojuist opgestoken briesje dat plotseling de dunne zijden gordijnen bij de geopende vensters uiteenblies. Een slanke, fragiele vaas van glas op de vensterbank viel rinkelend kapot op de vloer, maar Helga Crane bleef zitten waar ze zat. De avond werd koeler, en ouder.

Ten slotte verroerde ze zich weer, onzeker, maar met een overweldigende drang iets te ondernemen, wat dan ook. Een tel aarzelde ze nog, toen sprong ze overeind en drukte resoluut op het

lichtknopje, waardoor de duistere kamer ineens in helwit licht baadde. Vervolgens liep ze vlug en rusteloos naar de andere kant van de diepe kamer en talmde even bij de oude secretaire op kromme pootjes die welhaast hoorbaar zuchtte onder haar schoolspullen, bestaande uit boeken en papieren vol droge kost. Plotseling graaide Helga Crane alles bijeen en schoof het vol woede en wrok richting prullenmand. Een deel verdween erin, de rest viel er rommelig naast op de vloer. De jonge vrouw glimlachte wrang omdat ze in de bende een vergelijking zag met haar eigen ijverige inspanning om er bij haar onverschillige klassen kennis in te stampen.

Ja, zo was het inderdaad, enkele van de ideeën die ze deze ondoorgrondelijke ebben, bronzen en gouden hoofden aan het verstand probeerde te peuteren, beklijfden. De overige ideeën gleden van hen af op de grond. En net als met de fleurige, onverschillige prullenmand lag het niet aan hen. Nee, het lag niet aan het verstand van die hoofden in diverse kleuren. Het lag veeleer aan de methode, de grondgedachte van het systeem. Zoals bij haar eigen slordige schot op de mand was het oogmerk verkeerd en was het materiaal droge kost en niet doeltreffend.

Deze grootse gemeenschap, dacht ze, was niet langer een school. Zij was een machine geworden, een attractie in de zwarte staten, ter illustratie van de ruimhartige blanke man en ter ontkrachting van de arbeidsschuwe zwarte man. Maar de ziel was eruit. Naar Helga's oordeel was de school nu slechts een groot en wreed scherp mes dat op meedogenloze wijze iedereen in de juiste vorm sneed, de vorm van de blanke man. Zowel de onderwijzers als de pupillen werden aan deze schilmethode onderworpen, want de machine verdroeg geen vernieuwingen, geen eigenzinnigheid. Voor nieuwe ideeën was er geen plaats, en iedereen die het waagde een voorstel te opperen of de mildst mogelijke kritiek te uiten werd ronduit vijandig bejegend. Enthousiasme en spontaniteit werden zo niet daadwerkelijk gesmoord, dan toch

ten minste nadrukkelijk betreurd als onwenselijk gedrag voor een dame of heer. Het instituut barstte uit zijn voegen van zelfgenoegzaamheid.

Een eigenaardige neiging van haar, te weten een kille, zich traag opstapelende redeloosheid die alle waarden verdraaide of anders simpelweg ophief, had met een verbazingwekkende agressie de fundamenteën doen wankelen van de zelfdiscipline die, wonderlijk genoeg, evenzeer deel uitmaakte van haar aard. Maar nu de bui alweer was overgewaaid, glimlachte ze weer, en ditmaal was het een licht geamuseerde glimlach, die de kille uitdrukking waarin haar mooie gezichtje was versteend, uitwiste. Niettemin had haar driftbui haar rust gebracht, en ze slaakte een zucht van verademing.

Hardop zei ze, kalm en beheerst: 'Goed, het is genoeg geweest.' Waarop ze de plafondlamp met zijn harde, felle schijnsel uitschakelde en terugging naar haar fauteuil, waarin ze slapjes neerplofte, als iemand die na een maandenlange strijd met de duivel onverwacht was gezwicht en zich helemaal gewonnen gaf.

Helga Crane gaf nu bijna twee volle jaren les in Naxos, in het begin met die montere begeestering van de onbeproefde ziel die er altijd al van droomde iets goeds te doen voor de medemens. Maar allengs doofde de begeestering om plaats te maken voor een grondige afkeer van de banale huichelarijen en achteloze wreedheden die, onopzettelijk wellicht, onderdeel waren van het Naxos-beleid tot verheffing. Niettemin was ze blijven proberen om die zingende blijde kinderen, wier charme en eigenheid de school zo beslist en onmiddellijk zou vernietigen, niet alleen te onderwijzen, maar ook onder haar hoede te nemen. Intuïtief wist Helga dat onder hun glimlachende onderdanigheid veel schrijnend verdriet en wellicht ook veel heimelijke minachting voor hun onderwijzers schuilging. Maar ze stond machteloos. In Naxos gaapte een te wijde kloof tussen docent en student, tussen neerbuigende autoriteit en smeulende haat, en te weinig perso-

nen hadden gepoogd hem te overbruggen. Hij kon niet door één lerares van goede wil worden gedicht. De door haar geboden druppel vriendschap, die onder de heersende omstandigheden gewaardeerd noch begrepen werd, viel op een gloeiende plaat.

Daarnaast was de atmosfeer die in Naxos heerste, de zelfvol-daanheid en categorische aversie tegen alles wat afweek, niet de gelukkigste omgeving voor een knappe, eenzellige jonge vrouw zonder familiebetrekkingen. Helga's van nature hartelijke en charmante persoonlijkheid werd er gesmoord. Ze had dat gevoel al heel lang. Nu had ze de moed ook die andere waarheid onder ogen te zien waar ze tot die tijd geen woorden voor had willen vinden: het feit dat ze volkomen ongeschikt was om les te geven, of zelfs maar te bestaan, in Naxos. Ze was hier een mislukking. Het was dwaas en koppig van haar geweest, erkende ze nu, het er zo lang vol te houden. Een mislukking. Ze zag daarom geen enkele reden, geen enkel nut, om langer te blijven. Ineens wilde ze niets liever dan onmiddellijk haar koffers pakken. Wat zou het fijn zijn, bedacht ze, om nu meteen te gaan, vanavond nog! Maar haar gezicht betrok toen ze besepte hoe onmogelijk dat zou zijn. 'De hoge heren zijn nu niet op kantoor,' zei ze, 'en het zal heel wat voeten in de aarde hebben, honderden, nee duizenden voeten.'

Ook moest ze James Vayle op de hoogte stellen, en het onontbeerlijke geld bijeenbrengen. James kon het maar beter meteen weten, besloot ze. Ze keek op de klok, die onverbiddelijk voort-tikte. Nee, te laat. Dan moest het morgen gebeuren.

Tot haar ergernis moest ze toegeven dat geld het grootste obstakel vormde. Hoewel ze van het belang ervan was doordrongen, verzette ze zich niettemin tegen het onmiskenbare feit dat het haar handelen kon beïnvloeden en haar wensen kon dwarsbomen. Het was een verachtelijke voorwaarde, waar ze een oplossing voor moest vinden. Helga hing een soort bijgeloof aan dat wanneer je het belang van geld erkende, je daarmee de macht

ervan vergrootte. Haar weezin en afkeer ten spijt moest ze haar financiële situatie toch het hoofd bieden en plannen gaan maken, als ze Naxos tenminste daadwerkelijk zo haastje-repje wilde verlaten als ze nu zo vurig wenste.

Het grootste deel van haar inkomen was opgegaan aan kleren, boeken en de aankleding van deze kamer, haar eigen domein. Van jongs af aan had Helga Crane een zwak gehad voor mooie spullen. Sterker nog, het was mede deze drang, deze zucht naar schoonheid, die haar in Naxos in diskrediet had gebracht. ‘Trots’ en ‘ijdelheid’, zo luidde de kritiek van haar lasteraars.

De som die ze van de school te goed had, zou net iets meer bedragen dan de prijs van haar treinkaartje terug naar Chicago. Het was te dicht op het einde van het schooljaar om ergens anders in het onderwijs aan de slag te gaan. Als ze geen emplooi kon vinden, zou ze oom Peter om een lening moeten vragen. Ze wist dat oom Peter de enige van haar verwanten was die haar vriendelijk of zelfs maar onverschillig gezind was. Haar stiefvader, stiefbroers en stiefzusters, en talrijke achterneven, achternichten, tantes en overige ooms, kwamen absoluut niet in aanmerking. Ze lachte zachtjes, minachtend, bij de gedachte dat de vijandige gevoelens wederzijds waren, of misschien zelfs een fractie feller van haar kant. Zij vreesden en verafschuwden haar. Zij beklagde en verachtte hen. Oom Peter vormde een uitzondering. Op zijn eigen neerbuigende manier was hij dol op haar. Haar mooie, ongelukkige moeder was zijn favoriete zusje geweest. Helga Crane wist evenwel dat hij haar in de eerste plaats bereid was te helpen ter bevestiging van zijn vaak bereden stokpaardje dat er vanwege haar negerbloed nooit iets van haar terecht zou komen, en pas in de tweede plaats vanwege warme gevoelens of nostalgische herinneringen. In de gegeven omstandigheden hinderde deze wetenschap haar ontzaglijk. Haar gevoelens voor oom Peter neigden bijna naar het wraakzuchtige, hoewel hij altijd buitengewoon gul was geweest en ze dan ook zeker van plan was bij

hem aan te kloppen. Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht, stelde ze zuur.

Toen haar gedachten bij James Vayle terugkeerden, stonden ze tot een ijzige vastberadenheid. Haar besluit een punt te zetten achter haar verblijf in Naxos zou vanzelfsprekend ook een punt zetten achter haar verloving met James. Ze was met hem verloofd sinds haar eerste semester in Naxos, toen ze er beiden als nieuwe kracht aan de slag gingen en beiden eenzaam waren. Ze bespraken samen hun werk en alles waar ze nog aan moesten wennen, en waren ongemerkt naar elkaar toe gegroeid. Wrang bedacht ze hoe vlot en probleemloos James zich aan zijn nieuwe omgeving had aangepast. Hij was nu volledig ‘genaturaliseerd’, zoals ze het altijd lacherig hadden genoemd. Helga was er daarentegen nooit in geslaagd zich in de onmiskkenbare Naxos-mal te persen, en zou daar nooit in slagen, ondanks verwoede pogingen. Ze kon zich niet conformeren, noch gelukkig zijn als non-conformiste. Dit zag ze nu heel helder in, maar ze ervoer ook kille woede vanwege alle verspilde moeite. Zonde van de tijd! Hoe wanhopig had ze tijdens die eerste maanden geworsteld en hoe weinig succesvol. Het lag aan een of ander gebrek. Ze had altijd gedacht dat er sprake was van een gebrek aan begrip van de kant van de Naxos-gemeenschap, maar in haar huidige en nieuwe staat van rebellie realiseerde ze zich dat de fout deels bij haarzelf lag. Een gebrek aan aanvaarding. Ze had zichzelf niet echt willen laten hervormen. Dit inzicht wekte bij haar enige schaamte, een gevoel van ironische desillusie. Ze ontdekte een kant van zichzelf waar ze niet trots op kon zijn. Deze onthullende terugblik op haar harde werken was diep vernederend. Alsof ze met voorbedachten rade iets lelijks had gestolen, iets wat ze helemaal niet wilde hebben, en nu was betrapt.

Ietwat smalend haalde ze zich James Vayles gène voor de geest. Hij had er zo mee in zijn maag gezeten dat ze een buitenbeentje was! Ze had het vage vermoeden dat dit zijn gretige aanvaarding

verklaarde van haar voorstel voor een langere verloving dan ze oorspronkelijk hadden bedacht. Hij was geliefd en gewaardeerd in Naxos en verafschuwde het idee dat zijn beoogde bruid niet net als hij liefde en waardering kon oogsten. Intuïtief had Helga geweten dat hij diep vanbinnen de schuld bij haarzelf neerlegde. En hij had nog gelijk ook, zo bleek! Ontegenzeggelijk was zijn houding jegens haar geleidelijk veranderd, hoewel hij haar nog steeds het hof maakte. Naxos beviel hem goed en hij was inmiddels volkomen tevreden met de manier van leven daar. Hij maakte nu deel uit van de gemeenschap, was niet langer eenzaam, en had geen behoefte of verlangen meer om de gang van zaken en bijbehorende manco's met een buitenstaander te bespreken. Ze wist dat ze op een of andere vreemde, vage manier een sta-in-de-weg was. Ze wist ook dat iets aan haar hem in de ban hield, iets waaraan hij geen weerstand kon bieden. Het idee dat ze slechts op die ene manier onmisbaar voor hem was, vervulde haar met een gevoel dat aardig in de buurt van schaamte kwam. Dat nam echter niet weg dat zijn weerloze zwakte tegenover die oeroude aantrekkingskracht die ze op hem uitoefende haar ook behaagde en haar ijdelheid streelde. Tevens gaf hij haar een gevoel van macht. Tegelijkertijd schrok ze ervoor terug, zich vaag bewust van allerlei onvoorspelbare consequenties.

Helga's eigen gevoelens gingen alle analyse te boven, maar aanschouwd in alle eerlijkheid en van alle franje ontdaan was wat overheerste een gevoel van opluchting, vermoedde ze. Ze ervoer in elk geval geen spijt dat ze na morgen geen enkele aanspraak meer op hem kon maken. De verwachting dat het gesprek op ruzie zou uitlopen ontstemde haar, want ze hield niet van confrontaties. Conflicten ging ze liever uit de weg, als het even kon. Dat was alles.

James Vayles verwanten, woonachtig in het nabije Atlanta, zouden er zeker niet rouwig om zijn. De verloving had hun goedkeuring niet kunnen wegdragen, en Helga Crane persoonlijk ook